KRITIK.

1 Shima Niavarani.
2 Nina Zanjani.
3 Emma Mehonic
4 Robert Fux
5 Emelie Jonsson

1 Shima Niavarani. Foto: Kuba Rose

Kuba Rose fångar teaterns

I en ny fotobok skildras unga skådespelares vardag. Redan titeln bär på en löftesrik tanke: "Becoming somebody". **Leif Zern** ser en ny generation i arbete.

● På ett av Cecil Beatons foton av Greta Garbo lutar den gudomliga huvudet i händerna och ser rakt in i kameran. Året tillbakastrukket, ansiktet en mask av total närvaro eller – kunde man lika gärna tänka – frånvaro. Både här och någon annanstans. På ett annat foto böjer hon på nacken och tycks rikta blicken mot himlavalvet, drömmande, upplandsk. Men vem är det vi ser på dessa klassiska bilder? Privatpersonen Greta Garbo eller den världsberömda skådespelaren i en av sina roller?

Något tredje, större än livet?

Kameran spelade tidigt en avgörande roll i skådespelarens utveckling från diva till ikon. Det finns berömda porträtt av Gösta Ekman som bygger på samma försåtliga ambivalens som Cecil Beatons ovaliga Greta Garbo-variationer. En gåckande lek med identiteter, förstärkt av den stjärnkultt som stumfilmen introducerade och som Hollywood krävde av sina celebriteter, från John Barrymore och Rudolph Valentino till Clara Bow och Marlene Dietrich.

I dag tycks utvecklingen gå i motsatt riktning. Jag försöker googla mig fram till ett enda foto av Meryl Streep som kommer i närheten av Cecil Beatons magi. Eller Nadars, pionjären på området, känd för sina djärva stilstudier av Sarah Bernhardt, de första från 1860-talet. Det enda jag hittar av Streep är rader av rollporträtt från kända filmer som "Kramer mot Kramer", "Brourna i Madison County", "Sophies val" och "Järnladyn"; på några foton ser hon ut att vara på väg till en galapremiär eller en privat tillställning, ingenting som placerar henne i samma gåtfulla kategori som Greta Garbo och Gösta Ekman.

Jack Nicholson, Julia Roberts, Matt Damon – tillåt mig att skratta.

Vad har hänt med kamerans roll i skapandet av skådespelarens aura? Framför allt, om jag inte tar miste, en relativisering av den länge hade varit en exklusiv och symbolisk funktion. Greta Garbo uppmanades av sina regissörer att gömma sig bakom en mask. Att vara hemlig, inte visa vad hon kände och att hellre låta publiken förlora sig i gissningar än att komma sanningen på spåren. Därav trollkraften.

Ett ord kommer för mig: tröskel. Vad Kuba Rose är ute efter leder snarare tankarna till passager än till porträtt.

Vår tid med sin syndaflod av bilder skulle snabbt tröttna på Garbo, inte därför att hennes stjärna riskerade att slockna utan för att den hotade att förvärvena i mängden av filmframkallade reproduktioner, både av henne och de övriga stjärnorna. Kameran har blivit rutin. Vi får veta för mycket och upptäcker att det var tomt.

Man hör i dag skådespelare – även etablerade – som på fullt allvar säger att de vill stå på scenen för att vara sig själva eller "söka sig själva". Inte "förvandla sig", för hur skulle man kunna förvandla sig till sig själv? Det är en spöklik utveckling. Från ikon till ego. Den sätter redan sin prägel på spelstilen på våra teaterscener. I den mån man kan tala om "spel".

De fotografier av tolv unga svenska skådespelare som Kuba Rose presenterar pekar i en annan riktning. Redan titeln bär på en löftesrik tanke: "Becoming somebody". Här saknas över huvud taget renodlade porträtt, även om det är lätt att upptäcka profiler som den intresserade har sett förr och lärt sig att känna igen och uppskatta: Liv Mjönes, Sverrir Gudnason, Josefin Ljungman, Emil Almén, Shima Niavarani, Robert Fux, Emma Mehonic, Nina Zanjani…

Några vänder ryggen åt kameran, fångade i en paus, som Emelie Jonson, lutad över ett pjässtumun, eller som Eric Stern, med termosflaskan i handen, på väg till eller från en repetition, oklart vad. Jörgen Thorsson blickar nöjd in i kameran, med händerna på magen, ironisk eller på allvar? Robert Fux med keps är det närmaste man kommer ett porträtt. Andra förblir knappt synliga i kulissernas halvmörker, kogernas röra av smink, scenkläder och prövata tillhörigheter.

Som om anonymiteten gick före kändisskapet.

Ett ord kommer för mig: tröskel. Vad Kuba Rose är ute efter leder snarare tankarna till passager än till porträtt. Teaterantropologerna författare till böcker med titlar som "The ritual process" och "Dramas, fields and metaphors" – använder den latinska termen *limen*, tröskel, för att beskriva symboliska ritualer som en form av teatrala incensittningar. Teaterns konst har många smeknamn – ögonblickets konst hör till de vanligaste klichéerna – det riktiga vore kanske det liminala konst.

På samma sätt som en ritual, ett bröllop eller en begravningsceremoni, kräver en rum för att uppnå sin funktion, kräver varje teaterföreställning en tröskel mellan sig och den omgivande miljön. En gräns, ett kristreck. Jag lämnar gatan och går in på Teater Tribunalen eller Dramaten. Från ögaten kliver jag över tröskeln till salongen och möter där ännu en tröskel, den som går mellan scen och salong.

På scenen ytterligare minst en tröskel, bland annat den som skiljer skådespelarna från varandra, och frågan är om det finns en inre och yttre gräns för den *gränslöshet* som är teaterns paradoxala väsen.

Försök frysa ett spelögonblick!

Boken "Becoming somebody" av fotografen Kuba Rose

● Under fem års tid har fotografen Kuba Rose fotograferat skådespelare för att undersöka vad som händer när de går in i sina roller. Vi får möta dem i logerna, under repetitioner och i pauser. De är unga, i början av sina karriärer, och det är långt ifrån några klassiska skådisporträtt. De tolv som medverkar är: Emil Almén, Robert Fux, Sverrir Gudnason, Emelie Jonsson, Josefin Ljungman, Emma Mehonic, Liv Mjönes, Shima Niavarani, Jennie Silfverhjelm, Eric Stern, Jörgen Thorsson och Nina Zanjani.

Boken heter "Becoming somebody" och ges ut av 2066 Publishing. Förordet, som publiceras nedan, är skrivet av DN:s teaterkritiker Leif Zern. Boken presenteras på konstbokhandeln Konst-ig, Åsögatan 124, onsdagen den 30 november kl 17.30, då Kuba Rose samtalar med Leif Zern.

Kuba Rose.

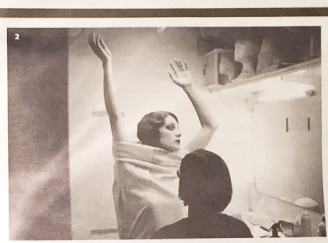
2 Nina Zanjani. Foto: Kuba Rose

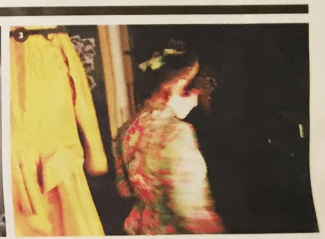
3 Emma Mehonic. Foto: Kuba Rose

4 Robert Fux. Foto: Kuba Rose

5 Emelie Jonsson. Foto: Kuba Rose

pauser och övergångszoner

Teaterbegreppet är en populär metafor. Shakespeare bidrar med flera citat som jämför människoliv med att spela teater. Macbeths "en stackars skådespelare som larmar och gör sig till" har med Ingmar Bergmans hjälp fått nytt liv, och i "Som ni vill ha det" är det melankolikern Jaques som tar metaforen i sin mun:

Världen är en scen
Och alla män och kvinnor är
aktörer,

De har sina entréer och sorter,
Och en gör många roller i sitt liv.
(Översättning Göran O Eriksson)

Idén att vi alla spelar våra roller har trängt djupt in i vardagsspråket. Att säga att någon "spelar teater" är sällan en komplimang. I sluet av 1950-talet skrev den amerikanske sociologen Erving Goffman en bok som fick stor betydelse för uppfattningen att det sociala samspelet har betydande likheter med rollspelet på teatern, "The presentation of the self in everyday life" (svensk översättning 1974, "Jaget och maskerna: den amerikanske filosofen Bruce Wilshire i boken "Role playing and identity", är att han ser förhållandet mellan den som spelar och den rollfigur han eller hon spelar som en helt och hållet enkelriktad relation. I Goffmans värld är skådespelaren med nödvändighet en bedragare, gömd bakom sin mask, på samma sätt som vi alla är dolda bakom de roller vi spelar. Detta ger en lika falsk bild av skådespelarens konst som av vardagsmänniskans rollspel. Om Goffmans metafor stämmer kan vi bara lära känna våra jag i de stunder masken faller och en glipa öppnar sig.

För Bruce Wilshire, som är fenomenolog, är det givet att människan är en mimetisk varelse. Vi blir till människor genom att härma varandra, våra roller finns potentiellt redan inom vår fattningsförmåga. Man kunde lika gärna säga: rollerna spelar oss lika mycket som vi spelar dem. Därför är skådespelarens och åskådarens perspektiv ömsesidiga, det är inte "jag" som spelar "rollen" – vi spelar ju varandra.

Idén att vi alla spelar våra roller har trängt djupt in i vardagsspråket. Att säga att någon "spelar teater" är sällan en komplimang.

Erving Goffmans misstag, menar en studie i vardagslivets dramatik").

En vanlig formel för skådespelarkonstens utövande brukar skrivas A spelar B för C. Det räcker inte med A och heller inte med A plus C. Det krävs något tredje, det vi brukar kalla rollen, B. Goffman ser nu en parallell – en metafor – i den mänskliga tillvarons givande och tagande av roller, växlande beroende på situationer och syften. Eller som bokens svenska titel antyder: ett slags kurragömmalek med masker som vi kan gömma oss bakom och låt skådespelare läsas vara. Denna tanke är naturligtvis inte helt grepen ur luften. Varför känns den ändå så förenklad?

Man får gå till en annan tradition än vår psykologiserande naturalism för att finna ett skådespelarideal som befriar oss från drömmen om att hitta sig själv i ett yrke som knappast skulle existera om motsatsen inte sore på en gång möjlig och åtråvärd: förvandling.

Louis Jouvet, den store franske skådespelaren, återkommer gång på gång i sina anteckningar och böcker till tanken på skådespelarens konst som en befrielse från det egna jaget, tentan den egnas kroppen. Han konstaterar att för att vara personlig måste man först avpersonaliseras sig ("passer être personnel il faut d'abord se dépersonnaliser").

I Kuba Roses fotografier får jag syn på en teater som hela tiden befinner sig i förelöse, en teater där ingenting *är* och där allt *blir*. Detaljer i ställer för färdiga porträtt, pauser och övergångszoner där man förväntar sig ett resultat. Där varje gest och varje skådobick bär på löftet om en förtällelsning.

Leif Zern
teater@dn.se